

Matej Hriberšek

## PLINIJ STAREJŠI IN NJEGOVO NARAVOSLOVJE

**Ključne besede:** Plinij starejši, *Naravoslovje*, antična književnost, rimska književnost, srednjeveška književnost

### Plinij in njegov čas

Ob primerjavi med rimsko in grško literarno bero v 1. st. po Kr. je opazna velika diskrepanca v korist latinskih avtorjev. Vidnejših grških avtorjev je v tem obdobju malo. Med njimi velja omeniti naslednje: Dion iz Pruze z vzdevkom Zlatousti (Hrizostom), govornik in filozof (ohranilo se je ok. 80 njegovih govorov); Herod Atik, sofist in govornik (njegov opus je izgubljen razen spisa *O upravljanju države*, vendar je Herodovo avtorstvo sporno); Filon Judaj (Aleksandrijski), vplivni grško-judovski filozof in avtor številnih filozofskih in eksegetskih spisov; stoiški filozof Epiktet (ohranjene so štiri knjige njegovih *Diatrib* »Predavanj«); judovski zgodovinar Jožef Flavij s svojim obsežnim opusom (dela *Judovska vojna*, *Judovske starožitnosti* (zgodovina Judov od Adama do l. 66 po. Kr.), *Jožefovo življenje* (avtobiografija in zagovor pred obtožbo delovanja proti rimski državi), *O davnini Judov* ali *Proti Apionu* (zagovor Judov, njihove vere in običaje pred obtožbami antisemitov)); Hariton iz Afrodizijade, avtor romana *Hajreas in Kaliroa* idr. Omeniti velja še avtorje svetega pisma nove zaveze (evangelisti Matej, Marko, Luka in Janez, med apostoli pa velja izpostaviti Pavla).

Nasprotno pa je literarna bera na področju rimske književnosti v 1. st. po Kr. izjemno bogata. V tem času ustvarja Tacit; ta se iz navdušenca nad govorništvom (*Pogovor o govornikih*), biografa (*Agrikola*) in etnografa (*Germanija*) iz dela v delo razvija v zrelejšega zgodovinarja in kot tak svoje zgodovinopisne odlike dokaže najprej v *Historijah* in končno v *Analih*,

svojem najpomembnejšem in najodmevnejšem delu. Sočasno z njim deluje nekaj manj odmevnih imen, kot so npr. Velej Paterkul s svojo ne posebej odmevno, vendar dostikrat zaradi dobrih orisov posameznikov in dogodkov dragoceno *Rimsko zgodovino*; pa Valerij Maksim s svojo zbirko anekdot *Dejanja in izreki, vredni spomina* v devetih knjigah ter Kurcij Ruf s svojo *Zgodovina Aleksandra Velikega* v desetih knjigah, ki je ostal popularen tudi kasneje v srednjem veku, pa tudi v novem veku, saj je bil vedno na seznamu rednega čtiva (lektire) pri pouku latinskega jezika v gimnazijah. Med govorniškimi teoretiki lahko izpostavimo dva: Seneka starejšega, ki nam je v svojem delno ohranjenem delu *Razmišljanja, razčlembe in stilne posebnosti govornikov in retorjev* ohranil primere tipičnih govorniških vaj tega obdobja (*Kontroverzije in Svazorije*) in s tem omogočil vpogled v način izobraževanja tedanjih govornikov, ter Marka Fabija Kvintilijana, prvega latinskega od države nastavljenega in plačanega učitelja govorništva, z njegovim monumentalnim govorniško-teoretičnim delom *Vzgoja govornika*, s katerim se je zapisal v zgodovino retorike, odločilno vplival na govorniško teorijo celotne pozne antike in srednjega veka ter vplival na oblikovanje terminologije sodobne retorike. Številne razdelitve, členitve in definicije, ki jih je uvedel, ostajajo aktualne vse do danes. Med epiki izstopajo trije. Lukan si je s svojim eposom *Farzalije (Državlјanska vojna)*, v katerem opisuje državljansko vojno med Cezarjem in Pompejem in velja za največji dosežek rimske epike po Vergilijevi *Eneidi*, med njimi zagotovil prvo mesto. Drugi je Silij Italik, ki je zaslovel z eposom *Punska vojna*; v njem je v 17 knjigah opisal spopad Rima s Hanibalom v drugi punski vojni. Kot tretji pa precej bogato epsko ustvarjalnost tega obdobja dopolnjuje Papinij Stacij s svojima eposoma *Tebaida* v 12 spevih in *Ahileida* (ta je ostala nedokončana) ter zbirko krajših pesnitev z različnimi tematikami z naslovom *Silvae*. Družbeno, politično in duhovno klimo tega obdobja je moč razbrati iz del satirikov. Med satiriki, ki so pisali v prozi, je prvo ime Petronij s svojim komično-satiričnim romanom *Satirikon*; (posebej znamenit je njegov najdaljši ohranjeni odlomek *Pojedina pri Trimalhionu*); v poeziji pa izstopata Perzij, avtor pesniške zbirke z naslovom *Satire* (nastala je po vzoru Lucilija in Horacija, v njej pa podaja navodila in filozofska načela za dobro zasebno življenje), in Juvenal, ki v svojih *Satirah* v 16 knjigah ironično in zbadljivo, dostikrat pa tudi očitajoče in zagrenjeno govori o razmerah svojega časa. Tu so še: Seneka mlajši s svojimi na stoi-

ški filozofiji temelječimi filozofskimi razpravami in esej, z *Moralnimi pismi Luciliju*, *Naravoslovnimi vprašanji*, satiričnim spisom *Potikvitev božanskega Klavdija* in pesniškimi deli (tragedije); Marcial, pisec zabavnih in dostikrat pikrih *Epigramov* v 12 knjigah; Plinij mlajši s *Pismi* (esejistična, službena, delno zasebna, največkrat precej reportažne narave) in *Panegirikom* v čast cesarja Trajana kot enim najlepših primerov slavnega govornišva; Svetonij s svojim obsežnim opusom, od katerega so se ohranila nekatera njegova biografska dela (najbolj znani so *Življenjepisi cesarjev*); pa Fedrus s svojo zbirko basni v petih knjigah in mnogi drugi. Obenem pa je 1. stoletje po Kr. tudi zelo burno zgodovinsko obdobje. Na prestolu rimskega cesarstva se od Avgusta do Trajana zvrsti 13 cesarjev, ki so v zgodovini pustili svoj večji ali manjši pozitiven ali negativen pečat. Rimski imperij se v tem obdobju po eni strani teritorialno znatno razširi in utrdi, po drugi strani pa ga pretresajo politični nemiri, zarote, dvorne spletke, upori podjarmljenih ljudstev, upori vojske, porajanje in širjenje krščanstva. Med naštetimi literati tega obdobja manjkajo še enciklopedisti; med najbolj znanimi sta Kornelij Celz s svojo že v antiki, pa tudi kasneje v srednjem veku zelo odmevno enciklopedijo *Umetnosti*, od katere se je ohranilo samo osem knjig *O medicini*, in Pomponij Mela, avtor prvega latinskega (precej poljudnega) dela o geografiji v treh knjigah z naslovom *Popis dežel*. Nedvomno prvo ime rimske enciklopedistike pa je bil in ostaja Plinij starejši.

## Življenjepis

Gaj Plinij Sekund,<sup>1</sup> ki mu je literarna zgodovina nadela vzdevek »starejši«, da ga ločujemo od njegovega istoimenskega nečaka, se je rodil za časa vladavine cesarja Tiberija konec leta 23 ali v začetku l. 24 po Kr. *Novum Comum*, njegov rojstni kraj v Transpadanski Galiji (severna Italija), je bil v 1. stol. pr. Kr. dvakrat naseljen; l. 89 pr. Kr. je bil ena od skupnosti, ki jih je reorganiziral Pompej Strabo.<sup>2</sup> Novih 5000 naseljencev je dobil l. 59 pr.

1 Vsi citati iz antičnih avtorjev v pričujočem članku so povzeti po elektronski zbirki BTL.

2 Rimski državnik in vojskovodja. Kot konzul je l. 89 nagradil tedanje napol keltsko prebivalstvo Transpadanske Galije s podelitvijo latinskega statusa. Proslavil se je tudi v zavezniški vojni (90–88 pr. Kr.).

Kr., ko je Cezar ob nemirih alpskih plemen v skladu z Vatinijevim zakonom (*lex Vatinia*)<sup>3</sup> utrdil področje severne Italije; takrat je mesto dobilo tudi svoje ime: Novi Komum (*Novum Comum*) (Chilver, 1941, 106–112).<sup>4</sup> O njegovih starših ni poročil; nedvomno pa je izhajal iz bogate družine, ki je bila v domačem municipalnem okolju med vodilnimi. Takšen družinski status in finančno zaledje sta mu kot svobodno rojenemu odprla pot do viteškega stanu, ki je v Avgustovem času znova pridobil na pomenu; vitezi so bili ne le pomemben del vojaških enot, ampak so zasedali pomembna mesta tudi v upravi (Reynolds, 1986, 1; Beagon, 1992, 6–14).

V Rim, ki je takrat vse bolj postajal mesto ekstremov (Bandinelli, 1970, 132 in nasl.) zlasti razkoraka med bogataši in reveži, naj bi Plinij prišel v času cesarja Kaligule (vladal 37–41). Tu se je začel izobraževati na različnih področjih (zanimali so ga umetnost, filozofija, znanost in zlasti govornišvo) pod vodstvom Pomponija Sekunda;<sup>5</sup> sam ga večkrat pohvalno omenja (*Naravoslovje* 7, 80; 13, 83), napisal pa je tudi njegovo biografijo (verjetno je Sekund postal tudi Plinijev patron, čeprav trdnih dokazov za to ni). Pod njegovim mentorstvom se je temeljito poglobljal zlasti v retoriko, ki je pomembno vplivala na oblikovanje njegovega dostikrat kritiziranega sloga (prim. Healy, 1988, 13–18; Norden, 1898, I, 134).

V času cesarja Klavdija so bili vpeljane t. i. *militiae equestres* »viteške enote«, v katerih so vitezi služili desetletni vojaški rok. V njihovih vrstah je Plinij začel svojo vojaško kariero v Germaniji (*Germania superior*) kot poveljnik kohorte (*praefectus cohortis*), napredoval je v čin vojaškega tribuna (*tribunus militum*), povzpel pa se je vse do poveljnika vojaškega krila (*praefectus alae*) (Sallmann, 2000, 1135). V Germaniji je sodeloval v treh obsežnejših operacijah (Syme 1979–1991, II, 742–773; Reynolds, 1986, 1–10): I.

3 Publij Vatinij je v času prvega triumvirata kot tribun pomagal Cezarju pri izglasovanju nekaterih zakonskih predlogov.

4 O tem poroča Svetonij (*Divus Iulius* 28: *re[t]tulit etiam, ut colonis, quos rogatione Vatinia Novum Comum deduxisset, civitas adimeretur*).

5 Rimski državnik in literat (tragiški pesnik), konzul l. 44, l. 59 legat v Germaniji, prijatelj Plinija starejšega (prim. Plinij mlajši, *Pisma* 3, 5). Cesar Klavdij ga je za njegove vojaške uspehe nagradil s pravico do triumfa. Kot tragiškega pesnika ga hvali Kvintilijan (*Vzgoja govornika* 10, 1, 98): »Med temi, ki sem jih sam poznal, daleč prednjači Pomponij Sekund, za katerega so nekateri iz starejše generacije menili, da je premalo tragičen, priznavali pa so mu, da ga odlikujeta izobraženost in uglajenost.«

47 se je udeležil pohoda Gneja Domicija Korbulona proti germanskemu plemenu Havki,<sup>6</sup> v letih 50–51 je sodeloval v odpravi proti Hatom<sup>7</sup> v Zgornjo Germanijo<sup>8</sup> pod poveljstvom Pomponija Sekunda, udeležil pa se je tudi odprave v Spodnjo Germanijo kot prijatelj Vespazijanovega sina, bodočega cesarja Tita. Dokazi za Plinijevo navzočnost v Germaniji so tudi materialni; potrjuje jo fragmentarni napis, vgraviran na konjsko naprsno okrasje (*phalerae*) PLINIO PRAEF.[ECTO] EQ.[UITUM], najden v kraju *Castra Vetera* (danes Xanten; CIL XIII 1000 26 Z. 22), ki ga datirajo v kasnejša leta njegovega službovanja v Germaniji. Dokazov za domnevo, da naj bi bil celo poveljnik legijskega tabora, ni. V tem obdobju je začel tudi pisati; napisal je svoje najzgodnejše (neohranjeno) delo *O uporabi kopja kot konjeniškega orožja* (*De iaculatione equestri liber unus*) in začel je z orisom vojn med Rimljani in Germani v delu *Vojne z Germani* (*Bellorum Germaniae libri XX*). Glede na podatke, ki jih najdemo pri njem samem (*Naravoslovje* 33, 63; 36, 124; 2, 180; prim. tudi Plinij, *Pisma* 3, 5, 7) je bil l. 52 krajši čas znova v Rimu, nato pa se je vrnil v Germanijo.

Leta 59 se je vrnil v Rim z namenom, da bi se ukvarjal s pravom; vendar pa je obdobje vladavine cesarja Nerona, do katerega je bil Plinij zelo kritičen,<sup>9</sup> preživel povsem umaknjen v ozadje; dobro je presodil razmere, nastale pod Neronovo oblastjo, in se tako izognil usodi številnih plemičev in viteзов, ki so postali žrtve njegove strahovlade bodisi kot udeleženci v zarotah (zlasti Pizonovi zaroti l. 65) ali pa brez slehernega vzroka zgolj zaradi Neronovih sumničenj ali osebnih kapric. V tem obdobju se je posvečal predvsem pisanju slovničnih del (della Casa, 1982).<sup>10</sup> V nemirnem letu šti-

6 Gl. Tacit, *Anali* 11, 18–22; Kasij Dion, *Rimska zgodovina* 60, 30, 4–6. Havki (tudi Kavki, lat. *Chauci*) so živeli na področju med rekama Ems (Amizija, lat. *Amisia*) in Elba (Albis, lat. *Albis*) vzhodno in zahodno od reke Vizurgis (danes Vezera), ki jih je delila na male (*minores*) in velike (*maiores*) Havke. Dejstvo, da je Plinij Havke poznal, dokazuje tudi njihov oris v *Naravoslovju* 16, 2–6.

7 Gl. Tacit, *Anali*, 12, 27 in nasl. Hati oz. Kati (lat. *Chatti*, *Catti*, *Catthi*), močno germansko pleme, ki je živelo na ozemlju današnjih nemških pokrajin Hessen in Thüringen.

8 Za oris delitve Germanije gl. Hriberšek, 2004, 227, op. 1.

9 Zanj odkrito pove, da »je bil ves čas svojega principata sovražnik človeškega rodu« (*Naravoslovje* 7, 45), večkrat pa graja tudi njegovo ekstravaganco (*Naravoslovje* 35, 51; 37, 50).

10 Prim. tudi Maxwell-Stuart, 1996. Avtor v svoji doktorski disertaciji ponuja alternativni prikaz, kako naj bi potekala Plinijeva vojaška kariera od l. 53 vse do l. 65.

rih cesarjev, ki je nastopilo po Neronovi smrti, je stopil na Vespazijanovo stran. Po njegovem prevzemu cesarske oblasti se je Plinijeva kariera začela ponovno vzpenjati: postal je Vespazijanov svetovalec in zaupnik (Plinij, *Pisma* 3, 5, 7; 3, 5, 9; Svetonij, *Vespazijan* 4).

Po končani vojaški službi so vitezi, ki so se posebej dokazali, navadno postali prokuratorji. Plinij je to funkcijo opravljal večkrat; potrditev za to najdemo že pri Svetoniju v njegovem delu *Plinijev življenjepis*, kjer navaja, da »je z največjo možno integriteto opravljal več izjemno uspešnih prokuratur« (… *procuraciones quoque splendidissimas et continuas summa integritate administravit*); o tem, koliko jih je dejansko bilo, med raziskovalci ni enotnega mnenja (Syme 1969, 208–218; Reynolds 1986, 8; Healy 1999; Murphy, 2004, 2–6). Najbolj sprejeta je domneva o štirih prokuraturah:

1. Tarakonska Hispanija – Prokuratura v Tarakonski Hispaniji<sup>11</sup> je edina, ki jo je moč datumsko dokazati. Kot cesarski finančni zastopnik, zadolžen za nadzor cesarskih prihodkov in odhodkov je Plinij v Hispaniji deloval v obdobju 72–74 po Kr., ko je bil upravitelj province Licinij Larcij.<sup>12</sup> Dokaze za njegovo navzočnost v Hispaniji najdemo pri Pliniju samem v *Naravoslovju* v nekaterih opisih, ki s svojo natančnostjo in živostjo dokazujejo, da Plinij uporabljenih podatkov ni dobil iz drugih virov, ampak sam osebno na terenu. To je razvidno predvsem iz njegovega opisa kopanja, pridobivanja in obdelave zlasti zlata in drugih kovin (*Naravoslovje* 3, 28; 33, 75). Drugi dokaz je njegovo poznavanje besednjaka in terminologije rudarjev, ki so prihajali iz različnih področij in so se sporazumevali v nekakšnem hibridnem jeziku, mešanici hispanščine, grščine in latinščine. Da je Hispaniji posvečal veliko pozornosti, pričajo tudi nekateri opisi rastlin in njihove predelave (npr. lanu idr.; 19, 10; 19, 26 in nasl.), živali (npr. muflona in zajca; 8, 217).

2. Afrika – Tudi dokaze o prokuraturi v Afriki je moč najti pri Pliniju samem. Afrika je bila tako za Plinija kot tudi za pisce pred njim dežela čudes, nad katero so bili fascinirani vsi po vrsti (Bianchi, 1981). Severni Afriki je Plinij posvetil znaten del 5. knjige, južni Afriki pa znaten del 6. knjige. Nekateri njegovi opisi, poznavanje province v mnogih ozirih, poznavanje

11 Hispanija se je delila na dva dela: na Tostransko (Tarakonsko) Hispanijo in Onostransko (Betijsko) Hispanijo.

12 Prim. tudi *Naravoslovje*, 3, 6; Plinij, *Pisma* 3, 5, 17.

jezika in orisi, npr. oris področij okoli Atlasa, Bizakija, Kirene in okolice, mesta Takape, Nila, pire, problemov cestnih povezav, hiš (5, 14; 5, 25; 5, 33; 5, 34; 5, 38; 5, 44; 5, 51; 5, 115; 8, 114; 17, 41; 18, 188) idr. kažejo, da je kraje v marsikaterem oziru tudi osebno poznal. Na voljo je imel tudi veliko sekundarnih virov, npr. Hanona, Jubo, Svetonija Pavlina.<sup>13</sup>

3. Belgijska Galija – V primerjavi s prejšnjima dvema provincama je omemb Belgijske Galije sorazmerno malo (npr. 4, 105 – oris pokrajine; 36, 159 – pridobivanje selenita; 36, 164 in nasl. – opis brusov idr.). Opisov, ki bi se navezovali na civilno ali vojaško upravo province, ni.

4. Narbonska Galija – Glede Plinijeve navzočnosti v Narbonski Galiji (današnja Provansa) ostajata dve domnevi. Po prvi naj bi bila Narbonska Galija zgolj postaja na poti v eno od njegovih postojank v Germaniji. Po drugi naj bi Plinij tu služboval kot prokurator. Domneva se opira zlasti na njegov oris dveh fenomenov, ki jima je bil (kot pove sam) osebno priča: prvi je padli meteorit, ki ga je videl na ozemlju Vokontijcev (2, 150), drugi pa skupno ribarjenje človeka in delfina (9, 29). Omenja tudi pridobivanje bakra (34, 3) in njegovo predelavo (34, 96).<sup>14</sup>

Po službi v državni upravi naj bi domnevno postal *praefectus vigilum* (poveljnik redarjev oz. nočnih (požarnih) straž). Zagotovo pa je po l. 76 postal poveljnik ladjevja (*praefectus classis*) v Mizenu v Neapeljskem zalivu. Mizenska flota ni sodelovala v vojaških operacijah v Sredozemskem morju, ampak je skrbela za transport in dobavo ter nadzorovala promet ob obali južne Italije. Plinij kot admiral te flote je skrbel za ladjedelništvo, popravila ladij, oskrbo s hrano in potrebščinami ter administracijo. Tako je bilo vse do usodnega 24. avgusta 79, ko je izbruhnil Vezuv. Plinij je z ladjevjem hitel v Neapeljski zaliv na pomoč preživelim, med drugim svoji sestri in nečaku ter Pomponijanu, sinu svojega patrona Pomponija Sekunda, delno pa ga je

13 a) Hano je bil kartazaški raziskovalec, avtor dela z naslovom *Periplus* »Obplutje (sc. zemlje)«; njegova dela so bila prevedena tudi v grščino. b) Kralj Juba, ki ga je Avgust l. 30 pr. Kr. postavil za kralja Numidije, je postal kralj Mavretanije l. 25, ko mu je Avgust v zameno za Numidijo (ta je postala rimska provinca) dal Mavretanijo. Bil je zelo učen, napisal pa je tudi več del v grščini. c) Gaj Svetonij Pavlin se je kot vojak in vojskovodja izkazal v bojih v Mavretaniji, kjer je bil l. 42 propetor. Leta 59 po Kr. je prišel v Britanijo kot cesarski namestnik; tu je ostal do l. 61. Plinij je nedvomno bral njegova vojaška poročila (*Naravoslovje* 5, 14).

14 Za natančnejši oris gl. Syme, 1969, 211–213.

gnala tudi njegova raziskovalna žilica. Umrl je v vili Rektina pri Stabijah sredi reševalne akcije. Neposredno poročilo o njegovi smrti podaja njegov nečak Plinij mlajši v znamenitih pismih 6, 16 in 6, 20 v katerem je kot priča dogodka na prošnjo zgodovinarja Tacita opisal izbruh Vezuva in stričevo smrt. Iz opisa je kljub dejstvu, da je bil Plinij mlajši očividec, vprašljiva njegova verodostojnost, saj ne gre za stvarno poročilo, ampak ga je podal v obliki literarizirane proze. Iz slikovitega in dramatičnega opisa kljub temu ni jasno, ali je Plinij umrl zaradi zadušitve, zastrupitve, astme, srčnega infarkta ali možganske kapi. Njegova smrt in dogodki, ki so ji botrovali, so bili in ostajajo predmet številnih razprav.<sup>15</sup>

Ker je bil sam očitno neporočen, je sprejel pod svoje okrilje svojo ovdovelo sestro Plinijo in njenega sina Gaja Plinija Cecilija Sekunda (mlajšega), ki ga je v oporoki tudi posinovil. Nečak je življenje in delo svojega strica učenjaka predstavil v več pismih, od katerih je najbolj znano že omenjeno pismo Tacitu (*Pisma* 6, 16), ki orisuje njegove zadnje dejavnosti in smrt. Na recepcijo Plinija pa je bolj kot to vplivalo pismo Bebiju Makru (*Pisma* 3, 5), v katerem predstavi njegov način življenja in dela ter kronološki katalog del. V njiju v literarizirajočih potezah pred bralcem zaživi idealizirana podoba Plinija kot neustrašnega in marljivega moža, od patriota do pedantnega znanstvenika. Njegov življenjepis je napisal tudi Svetonij (ohranjeni so nekateri odlomki), nekaj podatkov (domnevno avtobiografskih) pa podaja sam v *Naravoslovju*. Ohranil se ni noben Plinijev kip ali slika iz rimskih časov, tudi v literaturi ni njegovega opisa. Obstajata le idealiziran dva metra visok kip iz 15. stoletja na fasadi katedrale v Comu (kipar Tomasso Rodari; Carey, 2003, 2) v družbi svojega nečaka (oba izstopata iz množice sicer krščanskih podob) in iluminacija v Harlejejem rokopisu (British Museum, Ms 2677), prav tako iz 15. stoletja.

---

15 Nekaj najodmevnejših: Sigurdsson–Cashdollar–Sparks (1982), zlasti 44–49; Bessone (1969); Gris  1980; Zirkle 1967, Murphy, 2004, 2–6.

## Plinijev opus

Plinij je lep primer interdisciplinarnega pisca, cenjenega tudi kot zgodovinski vir (prim. Tacit, *Zgodovina* 2, 101). Glavno in osrednje delo njegovega zelo obsežnega opusa je *Naravoslovje* (*Historia naturalis*), ni pa edino; izpod njegovega peresa je izšel širok spekter del, ki so se skozi čas večinoma izgubila. Navaja jih tudi Plinij mlajši v katalogu stričevih del (*Pisma* 3, 5, 3–6). Plinijeva dela:

## Neohranjena dela

### Zgodovinska dela

a) *O uporabi kopja kot konjeniškega orožja* (*De iaculatione equestri liber unus*) – O tem najzgodnejšem Plinijevem delu, ki je nastalo v času njegove vojaške službe v Germaniji, ni znanega skoraj nič. Očitno je šlo za priročnik o vojaški taktiki, s katerim je hotel dopolniti, morda celo nadomestiti v rimski vojski tradicionalno metanje iz daljave s tehniko boja oz. metanja od blizu, kot so jo poznali Germani (Lammert, 1931, 483–495).

b) *Vojne z Germani* v 20 knjigah (*Bellorum Germaniae libri XX*) – Delo je nastalo z namenom, da bi proslavil zasluge Druza starejšega kot najbolj zaslužnega pri osvajanju Germanije, orisal njegove tamkajšnje uspešne vojaške operacije ter sočasne politične razmere; slednje ostaja zaradi pre-skromnih fragmentov zgolj domneva. Kot poroča Plinij mlajši (*Pisma* 3, 5, 4), je delo začelo nastajati v času njegove vojaške službe v Germaniji; že v kratkem Plinijevem orisu se pokaže, da je bilo očitno zastavljeno v dramatizirajočem duhu. Plinij navaja, da se je njegovemu stricu v sanjah prikazal Druz in ga prosil, naj ga reši pozabe. Tudi citata pri Tacitu (*Anali* 1, 69) in Svetoniju (*Kaligula* 8)<sup>16</sup> ne ponujata zadostnega vpogleda v njegov zgodovinopisni pristop; kot kaže, pa njegova pozornost ni bila usmerjena toliko na zgodovinsko oceno in kritiko, ampak bolj na dramatično zgodovinopisje in proslavitev posameznikov. Vprašanje, ali je delo Plinijev zagovor Druzove-

---

16 Prim. tudi HRR II, 109 in nasl.

ga načrta, da bi mejo z Germanijo utrdil na Elbi (ta načrt sta zavrgla Tiberij in Klavdij), ostaja odprto.

c) *Zgodovina od smrti Avfidija Basa* v 31 knjigah (*A fine Aufidii Bassi historiarum libri XXXI*) – »To dostojanstvo je s svojim slogom sijajno prikazal (zlasti v knjigah o vojni z Germani) nekoliko starejši pisec, Avfidij Bas, ki v vseh pogledih zasluži pohvalo, a včasih piše pod svojimi zmožnostmi.« Tako je Kvintilijan (*Vzgoja govornika* 10, 1, 103) ocenil delo Avfidija Basa, rimskega zgodovinarja iz 1. stol. po Kr. (Neronovo obdobje). Bas je bil avtor zgodovine vojn z Germani (*Libri belli Germanici*), v kateri je predstavil vojaško delovanje Tiberija, Druza in Germanika, napisal pa je tudi zgodovino svojega časa (verjetno z naslovom *Historiae*) kot nadaljevanje Livijeve zgodovine do Klavdijeve smrti (HRR II, 109–110; Plinij, *Pisma* 3, 5, 4). Obsežno Plinijevo delo naj bi se kot nadaljevanje navezovalo na Basovo (*Naravoslovje*, Uvod, 20), domnevno na leto 47. Glede na Plinijeve izkušnje s cesarji je bilo verjetno izrazito protineronsko in proflavijsko naravnano. Nedvomno ga je kot vir uporabljal Tacit v svojih delih *Germanija*, *Zgodovina* in *Anali*; v kolikšni meri, je zgolj ugibanje.

### Slovnično-retorični spisi

a) *O življenju Pomponija Sekunda* v 2 knjigah (*De vita Pomponii Secundi libri II*) – Slavilni oris vojskovodje in dramatika (HRR II, 109; Plinij, *Pisma* 3, 5, 3) je biografsko delo, s katerim se je Plinij poklonil spominu svojega učitelja, mentorja in prijatelja. Podatkov o vsebini in obsegu ni; edina dva ohranjena (domnevno) neposredna citata (*Naravoslovje* 13, 83 in 14, 56) pričata zgolj o Plinijevem zasebnem odnosu do Sekunda. Če bi se ohranilo bi bilo zanimivo z dveh vidikov: z zgodovinskega vidika kot svojevrsten pomnik obdobja, z literarnozgodovinskega pa kot primer rimske biografije med Kornelijem Nepotom (*O slavnih možeh*) v klasičnem ter Svetonijem (*O znamenitih možeh*) in Tacitom (*Agrikola*) v poklasičnem obdobju

b) *Študijske knjige* (*Studiosi libri III*) – Po podatkih Plinija mlajšega (*Pisma* 3, 5, 5) je bilo delo zaradi svoje obsežnosti razdeljeno na 6 knjig. Obsegalo naj bi učni načrt za vzgojo bodočega govornika od zibelke naprej. Delo, ki je vključevalo tudi primere deklamacij, je bilo predhodnica Kvintilijanove *Vzgoje govornika*. Kvintilijan, ki ob Pliniju omenja še dva njego-

va sodobnika, avtorja podobnih del, Verginija in Tutilija, omenja njegovo delo dvakrat (*Vzgoja govornika* 11, 3, 143; 11, 3, 148), v obeh primerih s kančkom ironije. Več o delu ni znanega; verjetno pa po izidu Kvintilijanove *Vzgoje govornika*, s katero je ta zasenčil vse svoje sodobnike in si zagotovil prvo mesto tudi za dolgo vnaprej, ni bilo več popularno.

c) *O nejasnih primerih* v 8 knjigah (*Dubii sermonis libri VIII*) – Delo je nastajalo v zadnjih letih Neronove vladavine in je bilo končano 10 let pred *Naravoslovjem* (*Naravoslovje*, Uvod, 28). Obravnavalo je dvoumne oz. nejasne primere, besede in besedne oblike, pri katerih je raba nihala, pri tem pa je izhajalo iz stoiške tradicije, znotraj katere je nastalo več del s tovrstno tematiko in običajnim naslovom *Peri amphilogías*. Domnevno naj bi se naslanjalo na Varonovo delo *O latinskem jeziku* in naj bi se ukvarjalo z vprašanjem analogije in anomalije v jeziku (veliko primerov je ohranjenih v zbirki *Latinski grammatiki* (*Grammatici Latini*)); Plinijevo nasprotovanje »sprevrženi pedanteriji gramatikov« (*Naravoslovje* 35, 13 *perversa grammaticorum subtilitas*) in nasprotovanje analogistu Remiju Palajmonu očitno kažeta, da je bil naklonjen anomalističnemu svobodnejšemu pogledu na jezik in njegovo strukturo.

## **Naravoslovje (*Naturalis historia*)**

Plinij mlajši navaja naslov kot *Naturae historiarum libri XXXVII* (*Pisma* 3, 5, 6); v vseh ostalih rokopisih najdemo naslov *Naturalis historia*. Že sam naslov kaže na preplet grškega in rimskega. Je hibridna tvorba, nastala iz latinskega pridevnika *naturalis* »sodeč k naravi; zadevajoč naravo; povezan z naravo« in grškega samostalnika *historía*. Slednjega prvič najdemo pri Herodotu (1, 1) v dveh pomenih 1. »preiskava«, »raziskovanje«; 2. »pisno poročilo« o dognanjih, »oris«, »poročilo«, »pripoved«, »zgodba« (Herodot 2, 118; 2, 119). V pomenu »naravoslovje« najdemo besedo prvič pri Platonu v zvezi *he peri phýseos historía* (Fajdros 96a; *phýsis* = narava, lat. *natura*; prim. *rerum natura* Lukrecij, *O naravi stvari* 1, 24–25) (Healy, 1999, 37–39). Naslov bi lahko prevedli »Raziskovanje narave«; uveljavil se je prevod »Naravoslovje«.

Plinij namen svojega dela (ob Plinijevi smrti naj bi ostalo neredigirano) pojasni v uvodu (13): *Rerum natura, hoc est vita, narratur*. »Téma je narava, to je življenje.« Posvetil ga je tedaj še princu, bodočemu cesarju Titu, a ne kot priročnik ali vademekum bodočemu cesarju, ampak – kot je razvidno iz uvoda – tudi ljudskim množicam, torej brez omejitev tako najnižjim kot najvišjim slojem.<sup>17</sup> Posebej izpostavi kmete kot idealni stan, povezan z idilično preteklostjo, s časi, preden je v rimsko družbo vdrlo razkošje in sprožilo njen moralni zaton; nižji sloji izzvenijo kot utelešenje Plinijevega ideala rimskih vrednot, ki združuje v sebi dvojce: preprostost (*simplicitas*) in vezanost na zemljo ter življenje, povezano z zemljo, torej naravo (*rusticitas*) (Citroni Marchetti, 1992, 3249–3260; Carey, 2003, 15).

*Naravoslovje* strokovna literatura pogosto označuje kot »*Encyclopedia Britannica* antičnega sveta«, vendar kljub temu, da se Plinij v njem kaže kot izjemno marljiv zbiralec znanja in kot vsestranski pisec in da je delo preseglo vsa druga tovrstna enciklopedična dela antike, ga še zdaleč ne moremo enačiti z modernimi enciklopedijami, saj se po svoji organizaciji, taksonomiji in referenčnem obsegu močno razlikuje od njih. Bistvena razlika je že ta, da gre za delo enega človeka in da nima abecednega vrstnega reda, ampak vključuje vrsto zelo obsežnih esejev s področja aplikativnih znanosti; vsebinsko zanje črpa iz že obstoječih virov, dopolnjuje pa jih s senzacionalizmom: z neverjetnimi zgodbami, pojavi, digresijami, etnografskimi in geografskimi ekskurzi ... Skuša se distancirati od grškega pozitivizma in ustvariti nekaj novega, enkratnega, merodajnega. Plinij opisuje snovi, procese, pojave večinoma naravoslovnih znanosti (kemija, fizika, biologija ...) v okviru nivoja tedanje vednosti in tedanjega umevanja njihovih principov; njihovo ocenjevanje in vrednotenje s kriteriji moderne znanosti bi bilo sicer zanimivo, a ne upravičeno. Vseeno je v delu opazna želja po celovitosti. Tako 2. knjigo že začne s pomenljivo besedo *mundus* »svet, vesolje, vesoljstvo, vsemirje«, ki ga v isti knjigi oriše v vsej njegovi celovitosti (združuje Platonove, Aristotelove in stoiške kozmološke teorije), nato pa prehaja na njegove manjše enote (Beagon, 1992, 26–54). V nadaljevanju se poglobi ne le v dežele, ljudi in živali, ki naseljujejo svet, ampak tudi v samo zemljo (kamnine, minerale, rudnine), torej svet v vseh njegovih sestavnih delih. S tem Plinij vzpostavi povezavo med vsebino in (notranjo) strukturo dela. Razporeditev je torej

17 Uvod, 6: *humili vulgo scripta sunt, agricolarum, opificum turbae, denique studiorum otiosis*.

»sistematična«, ne abecedna; delo samo s svojo strukturo je odslikava vsebine, ki jo obravnava. Vtis celovitosti ustvarja tudi z jezikovnimi sredstvi, zlasti z uporabo fraz, kot npr. *non omittendum est* ipd. »ne smemo izpustiti« (več kot 30 primerov), *ut dictum est* »kot je bilo povedano« (27 primerov), *nec obliterari convenit* »ne gre pozabiti« (36, 42), *satis superque* »več kot dovolj« (5, 16; 35, 151); te dajejo občutek vseobsegajoče narave dela. Bistveni moment dela je tudi prikaz interakcije človeka in narave: kaj vse narava ponuja človeku in kako človek to, kar mu narava ponuja, izkorišča in se ji približuje. Lep primer te interakcije so poglavja o umetnostni zgodovini v knjigah 34–36 (popolna zgodovina grške in rimske umetnosti do l. 79, pri kateri obide grško umetnost pred l. 500 pr. Kr., večino helenistične umetnosti in večino rimske umetnosti), ki jo Careyeva v svoji monografiji odlično opiše kot »pot k naturalizmu« (Carey, 2003, 7–8).

Pomemben del *Naravoslovja* je tudi upoštevanje in vključevanje starorimskih vrednot. Obdobje, v katerem Plinij živi in deluje, je tudi čas, ko še vedno poteka intenzivna sinteza med grško-helenistično kulturo in tradicionalno rimsko kulturo. Pisci, kot npr. Varo, Celz, Vitruvij, Plinij idr., so k tej sintezi prispevali prenos oz. presaditev tradicionalnega grškega vedenja, ki so ga Grki sami imenovali *enkýklios paideía*. Njihova dela so presek med znanjem klasične in helenistične Grčije ter staro rimsko tradicijo. Hkrati pa je odnos do Grkov pogosto hladen, če ne že negativen. To je Plinijeva reakcija na aristokratski ideal lagodja, ki so ga ti podedovali od Grkov; v pohlepu, materializmu, ekstravaganci kot glavnih vzrokih za propad morale, je videl dediščino Grčije. Plinij je izhajal iz stoicizma, ki je poudarjal čut za dolžnost; razkošje, ki ga je obdajalo, pa je za stoicizem pomenilo ne živeti v skladu z naravo, okrog katere je zasnoval svoje delo. Oklenitev stoiške filozofije je njegova reakcija na nravi in življenjski slog zgodnjega cesarskega obdobja; to se vedno znova potrjuje v njegovih digresijah o družbi. Njegov odziv na Grke in grško kulturo (očitki so pogosti: puhlost, praznost (5, 4), pretiravanje, lahkovernost (8, 82), zahrbtni učinek grške medicine in medicinske literature (29, 14) ...) je precej tipičen za njegov čas (1. stol. po Kr.), ko so avtorji iskali nekdanjo moralno (Beagon, 1992, 18–21). V tem se skriva neka nenavadna Plinijeva dvojnost, če ne že kar dvoličnost; zanimivo je, da po eni strani tako odklonilno reagira na Grke, po drugi strani pa se kot znanstvenik tako močno opira na grške vire.

*Opus diffusum, eruditum nec minus varium quam ipsa natura* (Pisma 3, 5, 6) »... obširno delo, učeno in prav tako raznoliko kot narava sama«. S temi besedami Plinijevo največje delo *Naravoslovje*, ki je obenem tudi najobsežnejše ohranjeno prozno delo rimske antike, opisuje njegov nečak Plinij mlajši. Obsega 37 knjig. Celotno 1. knjigo obsega indeks (vsebina, rimski in grški avtorji viri, statistika), preostalih 36 knjig pa se deli 2 dela: v I. delu, ki obsega knjige 2–19, je obravnavana narava kot taka, II. del (knjige 20–36) pa obravnava naravo v odnosu do ljudi, razne vidike njene vpliva na življenje, delovanje in ustvarjanje ljudi (narava kot zdravilka in oskrbovalka z vsem potrebnim). Ta dvodelna struktura (dihotomija) je edina simetrična delitev snovi v delu, za katerega je značilna progresija, ki deluje v smeri »od velikega k malemu«: od kozmosa (2. knjiga) do biserov (37. knjiga), od slona do zajca (8. knjiga), od rojstva do smrti (7. knjiga). Dvojna pa je tudi dvojna vloga narave; ta je orisana kot stvaritelj in kot produkt. Razdelitev:

I. del: 2. knjiga: kozmologija in astronomija; 3.–6. knjiga: geografija (3. knjiga: zahodna in južna Evropa; 4. knjiga: vzhodna in severna Evropa; 5. knjiga: severna Afrika, zahodna Azija; 6. knjiga: vzhodna in južna Azija, južna Afrika); 7. knjiga: antropologija (biografski podatki in podrobnosti o rimskih državnikih in cesarjih); 8.–11. knjiga: zoologija (8. knjiga: kopenske živali; 9. knjiga: vodne živali; 10. knjiga: ptiči; 11. knjiga: žuželke); 12.–19. knjiga: botanika (12. in 13. knjiga: eksotično drevje (zlasti 13, 68–88 – o papirusu); 14. in 15. knjiga: sadno drevje (tudi vinogradništvo in sorte vinske trte); 16. knjiga: gozdna drevesa in splošna botanika; 17. knjiga: uporaba in gojenje dreves; 18. knjiga: poljedelstvo; 19. knjiga: vrtno rastline);

II. del: 20.–27. knjiga: farmacija (zdravila, pridobivana iz rastlin); 28. knjiga: zdravila iz človeških snovi (k tem Plinij prišteva tudi jezik, ki mu pogojno pripisuje magično moč); 29.–32. knjiga: zdravila iz živalskih snovi (29. in 30. knjiga: zdravila iz kopenskih živali (tudi zgodovina antične medicine (29, 1–28) in zgodovina magije (30, 1–20)); 31. in 32. knjiga: zdravila iz vodnih živali; 33.–37. knjiga: rudna bogastva (knjige 33–36 – »knjige o umetnosti«: 33. in 34. knjiga: kovine; 35. in 36. knjiga: zemljine in kamni(ne) (tudi barve, zgodovina slikarstva (35, 15–28) in zgodovina obdelave marmorja); 37. knjiga: dragi kamni (tudi jantar in biseri)).

## Viri

V uvodu (14) Plinij navaja, da ne ubira poti, ki bi jih pisci že utrli, in tudi ne takšnih, po katerih bi si duh želel hoditi, in da se mora ukvarjati s temami, ki jih Grki zajamejo v termin »zaokrožena izobrazba« (*enkýklios paideía*) (Howe, 1985, 561–566). Ideje o enem delu, ki bi zajemalo vsa aktualna področja znanosti, torej Grki niso oz. naj ne bi poznali. Vsaj ne v takšni obliki, kot si jo je Plinij zamislil za svoje delo, ki je bolj rezultat zbiranja in povzemanja gradiva po drugih virih kot pa izvirno avtorsko delo, čeprav je avtor nedvomno vanj vnesel veliko lastnih dognanj in opazanj. Raziskovalci so Plinija pogosto kritizirali zaradi (pretirane) zaupljivosti svojim virom; to so v prvi vrsti Aristotel, Teofrast, hipokratovci (popoln seznam navaja v 1. knjigi v indeksu), pogosto pa vključuje tudi podatke iz druge ali tretje roke (Murphy, 2004, 10–11). Sam se večkrat kritično distancira od svojih virov, vendar je pri tem pristranski, saj je vselej precej negativno naravnan do Grkov (French, 1994, 18–20; Beagon, 1992, 219), kar je glede na dejstvo, da je grških piscev uporabil znatno več, sicer nenavadno, vendar v skladu z zgoraj omenjenim odnosom do grštva. Izhajal je iz dveh tradicij:

a) grške, ki sega daleč nazaj, vse tja do Izokrata, ko prvič srečamo idejo »zaokrožene izobrazbe«. Pomemben člen v tej tradiciji je bil Platon, sledila pa sta mu Aristotel in Teofrast, očeta znanstvenega pristopa in oblikovalca znanstvene taksonomije. Tovrstna literatura se je razmahnila v helenizmu, ko se je zanimanje za znanje vse bolj širilo; področja znanosti so se vse bolj diferencirala, vednost se je vse bolj poglobljala, večalo se je zanimanje za aitiologijo, starinoslovje, leksikografijo, pa tudi zbiranje eksotičnega in nenavadnega (vidnejši predstavniki: Kalimah, Arat, Evdoksos, Nikander ...);

b) rimske, na čelu katere stoji Mark Porcij Kato (234–149) s svojo enciklopedijo *Napotila sinu* (*Praecepta ad filium*) oz. *Sinu Marku* (*Libri ad Marcum filium*; vključevala je poljedelstvo, medicino, morda tudi govorništvo, pravo, vojaške veščine) in delom *O poljedelstvu* (*De agricultura*). Sledita mu Varo (116–27) s svojim delom *Znanosti in umetnosti* (*Disciplinae*) v 9 knjigah in Celz (15–54 po Kr.) s svojo enciklopedijo *Umetnosti* (*Artes*; ohranilo se je samo 8 knjig o medicini) (Carey, 2003, 18; Murphy, 2004, 13). Njen del je tudi Lukrecij (94–55) s svojim prelitjem Epikurovega nauka v verze v delu *O naravi sveta* (*De rerum natura*); z njim si Plinij deli mnoge teme, ne pa tudi način obravnave.

Plinij v uvodu omenja (Uvod, 17), da *Naravoslovje* vključuje 20.000 dejstev, povzetih iz 2000 knjig 100 izbranih avtorjev (Gudger, 1924, 269). V indeksu vsebine in avtorjev, ki zajema celotno 1. knjigo, navaja 146 rimskih piscev in 327 (ne vedno direktno uporabljenih) grških piscev, ki jih je uporabil kot predlogo. Podatkov iz prve roke je razmeroma malo; večinoma gre za podatke, ki jih je pridobil v času vojaške službe v Germaniji ter kot prokurator v Hispaniji in (domnevno) Afriki. Za nekatere fenomene navaja, da jih je videl sam (npr. 7, 35 – hipokentaver (*vidimus*); 9, 11 – kosti pošasti, ki ji je bila izpostavljena Andromeda; 13, 83 – dokumenti Pomponija Sekunda (*vidi, videmus*); 33, 63 – plašč Klavdijeve žene Agripine, narejen iz zlata; 33, 152 – srebrni prstani Arelija Fuska ; ...).

Večina podatkov, uporabljenih v *Naravoslovju*, je povzetih iz sekundarnih virov, med katerimi so geografi, zgodovinarji, učenjaki, enciklopedisti, avtorji specializiranih razprav, vojaški poveljniki (poročila s terena in zapiski), upravitelji provinc, vitezi in druge uradne osebe. Veliko virov je neznanih oz. nedokazljivih.<sup>18</sup> Nekaj bolj znanih: geografi in topografski pisci (a) o rimskem imperiju: Mark Agripa, Artemidor, Efor, Strabo, Izidor; b) o Egiptu: Herodot, Dionizij, Aleksander Polihistor; c) o Indiji in Šri Lanki: Megasthen, Eratosten, Ktezias, Onezikrit, Nearh, Juba, Seneka mlajši; č) o Etiopiji: Hanno, Efor, Evdoksos, Timosten, Klejtarh, Polibij, Ksenofont iz Lampsaka; d) razni: Aristid, Aglaosten, Nepot, Timaj idr.), zgodovinarji (vsi večji in pomembnejši grški in rimski zgodovinarji od logografov, Herodota, Ksenofonta, Tukidida do starejših in mlajših analistov, Katona, Lucija Pizona, Kasija Hemine, Livija idr.), enciklopedisti (Kato, Varo, Verij Flak, Aleksander Polihistor ...), pisci raznih monografij (Kato starejši, Varo, Ksenokrat iz Sikiona, Antignot iz Karista, Vitruvij (glavni vir za arhitekturo in gradbeništvo), Dioskorid in Celz (farmakologija in medicina), Kaliksen (ladje in ladjedelništvo) ...), avtorji za posamezna strokovna področja (od teh so se raziskovalci Plinija posvečali zlasti rudarstvu (rudam, zemljinam in kamninam) in metalurgiji<sup>19</sup>), vojaški poveljniki (v času širjenja imperija so vojskovodje in poveljniki (npr. Svetonij Pavlin (5, 14), Elij Gal (6, 160) ...), ki so osvajali nova, še neznana področja, pošiljali v Rim poročila o tem; ta so bila Pliniju nedvomno dostopna (prim. *Naravoslovje* 5, 11)),

18 Za natančnejši oris gl. French, 1994.

19 Najmerodajnejše delo za področje rudarstva, metalurgije in mineralogije je Healy, 1978.

upravitelji provinc (Mucijan (4, 66; 7, 36; 12, 9; 13, 88; 14, 54; 32, 62; 35, 164; 36, 131), Trebij Niger (9, 90), Egnacij Kalvin (10, 134) idr.), zapiski (te so hranili v državnem arhivu; izpostaviti velja zapiske kartažanskega poveljnika Hanona (5, 8) in Cezarjeve »Zapiske« (*Commentarii*) o galski vojni in državljanski vojni<sup>20</sup>), raziskovalci (Plinij izrecno omenja Polibija, ki mu je Scipio zaupal raziskovanje delov Afrike (5, 9)), pooblaščenci, zlasti tuji poslanci (npr. 9, 9, kjer govori o poslancih iz Olizipone), vitezi (na njihova poročila in pripovedi je običajno gledal z znatno kritično distanco, npr. 9, 10 – o Tritonih; 15, 91 – o pistaciji), lokalni oblastniki (primer Turanija Gracilisa, oblastnika v Hispaniji (9, 11) in njegovega opisa velikanskega polipa blizu mesta Gades (zdaj Cadiz)), arhivi (Plinij omenja zasebne arhive (35, 7), še posebej knjižnico Marka Terencija Varona (35, 11)), neimenovani viri (posamezniki (Grki, Rimljani), ustna tradicija, *mirabilia*).

## Jezik

Plinijev jezik je srebrna latinščina. Pogost očitek na njegov račun je bil, češ da ga zaznamuje »boren jezik« (*sermonis egestas*), češ da gre za jezik znotraj jezika, za nekakšno podvrsto literarne latinščine. Raziskovalce jezika je presenečalo Plinijevo operiranje s pomeni besed, zlasti raba besed v specifičnih ali specializiranih pomenih, ki odstopajo od normalne rabe, poleg tega pa veliko izposojenk in prirejenih besed iz drugih jezikov (zlasti grščine, pa tudi keltščine, hispanščine idr.). S tem si je prislužil slabo oceno nekaterih jezikovnih kritikov, med katerimi izstopa Eduard Norden, ki je njegov slog s stilističnega vidika ovrednotil kot enega najslabših (Norden, 1909, I, 314). Vendar pa je takšna ocena krivična in moderne raziskave njegovega jezika so povsem na novo ovrednotile tudi Plinijevo jezikovno vrednost. Jezik, ki ga je oblikoval Plinij v svojem *Naravoslovju*, je unikum, preplet podatkov, pripovedi in retorike, na čigar oblikovanje je vplivalo več elementov. V prvi vrsti so ga zaznamovale institucije, v katerih se je šolal ali v času svoje kariere deloval, torej njegova retorična izobrazba (tudi njegov

20 Plinij mlajši v *Pismih* (3, 5, 17) omenja, da mu je njegov stric zapustil 160 knjig, naslovljenih *commentarii*; večinoma je šlo za njegove zapiske in izpiske iz knjig; zanje mu je Larkij Licin ponudil 400.000 sestercejev.

učitelj Pomponij Sekund), njegovi predhodniki na posameznih strokovnih področjih (npr. Kato, Varo, Vergilij, Vitruvij), pa tudi sodobniki (Kolumela), njegove vojaške in administrativne službe. Kot drugo je bil Plinij soočen z dejstvom, da latinščina za vsa področja, ki jih je obravnaval, ni imela ustreznega strokovnega besedišča; za nekatera področja je bila strokovna terminologija že bolj ali manj izdelana, na mnogih področjih pa se je srečal s podobnimi terminološki problemi, kot pred njim npr. Cicero, ko je v latinščino na novo presajal grško filozofsko in retorično terminologijo. Terminološke probleme je Plinij reševal na različne načine (Müller, 1883, *passim*; Healy, 1988; Healy, 1999, 79–99): s specializiranim (tehničnim) besednjakom (zlasti na področju naravoslovnih in tehničnih strok, mineralogije, rudarstva, metalurgije),<sup>21</sup> z grškimi tujkami,<sup>22</sup> z izposojenkami in tujkami iz drugih jezikov,<sup>23</sup> s perifrazami ali rabo *abstractum pro concreto*,<sup>24</sup> in z neologizmi.<sup>25</sup> Mnoge besede iz naštetih skupin so hápaksi.<sup>26</sup>

21 Npr. *marmor* ki se poleg običajnega pomena »marmor«, najde tudi v specifičnem pomenu »kremenjak« (33, 68); *adamas* »jeklo«, pa tudi kot generična oznaka za sleherno stvar izjemne trdote (železo, jeklo, diamanat ipd.) (37. knjiga, *passim*); *fragilitas* »krhkost« = »lomljivost« (36, 141); *piscina* »rezervoar« (33, 75); *fractaria* »drobilnik, drobilnica«; *cura* »obdelava« (33, 1) ...

22 Tujke: a) neposredno prevzete tujke: *cometes* »komet« (2, 89); *colossus* »velikanski kip, kolos« (34, 41; 35, 128); *dibapha* »dvakrat barvan« (9, 137; 21, 45); *leucargillon* »bela glina« (17, 42); *plasticæ* »kip« (35, 151) ...; b) včasih netranskribirane grške besede – e) *εγκύκλιος παιδεία* »zaokrožena izobrazba« (Uvod, 14) ...; c) izrazi za minerale, rudnine, drage kamne, rudarstvo – *selenites* »selenit = Marijino steklo«; *pyrrhopoecilus* »pisani granat« (36, 63; 36, 157); *topazus* »topaz« (37, 107); *sarcion* »izrastek na kamnu« (37, 73) ...; č) medicinsko besedišče – *clinice* »klinična medicina« (29, 4; 30, 98); *theriace* »protistrup (proti kačjemu piku)« (20, 264; 29, 24); *lichen* »lišaj (na koži)« (26, 21) ...; d) arhitektura – *pteron* »krilo (hiše)« (36, 30; 36, 88); *lithostrata* »mozaiki« (36, 184) ...

23 Povzema jih: iz hispanščine in iberijščine (*segutillum* »znamenje zlate žile« (33, 67); *laurerex* »zajec« (8, 217) ...), iz galščine (*chama* »ris« (8, 70); *glastum* »trpotec« (3, 123); *viriola* »majhna zapestnica« (33, 40) ...), iz etiopščine (*nabun* »žirafa« (8, 69)), iz arabščine (*Hippalus* »zahodni veter« (6, 104) ...), iz germanščine (*glæsum* »jantar« (37, 42); *sapo* »milo« (28, 191) ...), posamezne izraze pa povzema še iz egiptovščine, kartažanščine, indijščine, feničanščine, perzijščine, retijščine, skitščine, sirščine in drugih jezikov.

24 Npr. *leonum feritas* = *leones feri* (7, 5); *servitus* = *servi* (14, 5) ...

25 Npr. *montuosa*, *decacumatio*, *duramentum*, *nictatio*, *anhelator*, *clauditas*, *exulceratrix*, *fluviatus*, *mucronatus*, *crustarius*, *auspicialis*, *clamatorius*, *computabilis*, *foliosus*, *glandifer*, *vitifer*, *lapidescere*, *fornicatum* idr.

26 *hapax legómena* = besede, ki jih najdemo omenjene samo enkrat v celotni (grški ali rimski) književnosti.

Kot tretje pa je jezik zaznamovan s samim namenom dela, saj ga Plinij ni namenil zgolj izobražencem, ampak tudi ljudskim množicam. Zato ga kljub dejstvu, da se je v uvodu odpovedal digresijam, govorom, opisom čudežnih pojavov in dogodkov<sup>27</sup> ipd., pogosto zanese in briše mejo med znanstvenim in neznanstvenim, vsakdanjim. Čeprav je jezik večinoma strokovno suh, mestoma celo suhoparen, slog pa temu primerno abrupten, Plinij znanstveno in strokovno poročanje ali analizo pogosto dopolnjuje z osebnimi mnenji in ocenami, opisi, orisi, komentarji ali digresijami, s katerimi skuša bralca pritegniti; pogosto ga zanese celo v moraliziranje in prepričevanje. Takrat se je znašel v precepu med znanstvenim jezikom (znanstveno terminologijo) in knjižnim jezikom; v takšnih primerih sta se kratkost in zgoščenost, ki sta tipični lastnosti srebrne latinščine, zaradi prej omenjenih vplivov prepletli z retoričnimi prvinami, z retoričnim in poetičnim koloritom (miselnimi in besednimi figurami in igrami ter tropi; prim. Müller, 115–134).

### Kasnejši odmev<sup>28</sup>

*Naravoslovje*, ki je preživelu zlom rimske države in državnih institucij, je bilo vse od svoje izdaje l. 77 (nekateri raziskovalci domnevajo, da je izšlo brez končne redakcije) zelo popularno in veliko uporabljano; pisci so *Naravoslovje* pogosto povzemali, ga citirali ali delali izvlečke iz njega. Rimski geograf Solin je avtor dela z naslovom *Zbirke spomina vrednih stvari* (*Collectanea rerum memorabilium*), v katerem je orisal dežele ter predstavil zgodbe in čudesa, povezana s temi deželami. Delo ni avtorsko, ampak je večinoma kompilacija Plinijevega *Naravoslovja* (in delno Pomponija Mele). Po Solinu, čigar delo se je ohranilo po zaslugi bizantinskih, arabskih in judovskih virov, preko katerih se je preneslo na zahod, je Marbod, škof iz Rennesa (1035–1123) napisal svoje delo *Knjiga o dragih kamnih* (*Liber la-*

27 Uvod, 12: *nam nec ingenii sunt capaces, quod alioqui in nobis perquam mediocre erat, neque admittunt excessus aut orationes sermonesve aut casus mirabiles vel eventus varios, iucunda dictu aut legentibus blanda sterili materia.*

28 Za natančnejše orise in specializirano literaturo gl. Chibnall, 1955, 57–78; Eastwood 1986; French 1986; Strayer 1992, passim; Healy, 1999, 380–392.

*pidum*). Pisma poznoantičnega državnika, učenjaka, govornika in literata Kvinta Avrelija Simaha pričajo (*Pisma* 1, 24), da je ok. l. 370 poslal kopijo *Naravoslovja* Avzoniju (310–395, retor in pesnik iz Burdigale (zdaj Bordeaux)). Rimski pisec in filozof Ambrozij Teodozij Makrobij (ok. 400), avtor del *Saturnalijske* in *Komentar k Ciceronovim Scipionovim sanjam*, in njegov sodobnik Marcijan Kapela, avtor alegoričnega enciklopedičnega dela *O svatbi Filologije in Merkurja*, sta v svojih delih povzela Plinijevo kozmografsko predstavo o svetu in z njo močno zaznamovala srednjeveški pogled na svet in njegovo ureditev. Izidor Seviljski (570–636) se je v svoji enciklopediji *Etimologije* ali *Izvori* (*Origines*), v kateri obravnava sedem svobodnih umetnosti ter vrsto drugih področij (zemljepis, pravo, medicino, naravoslovje, prehrano idr.), tesno naslanjal na Plinija, še zlasti na področju astronomije in meteorologije. Nanj se je raje kot na Izidorja opiral Beda Častivredni (673–753); John iz Salisburija (1115–1180) ga večkrat citira in priporoča kot vir za študij fizike; William iz Conchesa (1110–1154), sholastični filozof, ki je podal atomistično razlago narave, je s svojima deloma *Filozofija sveta* (*Philosophia mundi*) in *Pragmaticon philosophiae* sčasoma nadomestil Plinijevo *Naravoslovje*. V srednjem veku so bile kot vir znanja zelo popularne enciklopedije. Med njimi velja posebej izpostaviti Vincenta iz Beauvaisa (1190–1264), avtorja dveh vplivnih del: a) enciklopedije *Speculum naturale* oz. *Speculum maius* v 32 knjigah, najobsežnejše enciklopedije vse do 18. stoletja, v kateri se je tesno naslanjal na grške in rimske učenjake, ter b) delo *Speculum mundi* v štirih delih (izšlo l. 1244), v katerem je orisal naravne pojave, pri tem pa se je opiral na Aristotela (*O nebesu*, *Meteorologija*), Seneko (*Naravoslovna vprašanja*), Plinijevo *Naravoslovje*, Izidorja in Williama iz Conchesa. Bartholomew Angleški (ok. 1220–1240) je ob drugih virih za svojo enciklopedijo *O lastnostih stvari* (*De proprietatibus rerum*) v 19 knjigah, v kateri se je primarno osredotočil na teologijo in sveto pismo, pokril pa je tudi ostala področja vednosti, uporabljal tudi Plinija. Leta 1262 je napisal svoje *Naravoslovje* Albert Veliki. Da se je *Naravoslovje* v srednjem veku ohranilo, gre zahvala tudi dejstvu, da so se številni podobni grški teksti in številna strokovna besedila izgubili. Tako je delo postalo osnovni priročnik in učbenik, še zlasti za področje astronomije, medicine in mineralogije. Bilo je del meniške kulture; vsi pomembnejši samostani (Monte Cassino, Reichenau, Corbie ...) so imeli vsaj eno kopijo, v samostanskih skriptorijih

so ga redno prepisovali, bilo pa je tudi vir idej za ilustracije in iluminacije. Ohranjenih je več kot 200 rokopisnih prepisov, od teh 130 v celoti, ki pa niso sistemizirani; ob tolikšni množici rokopisov vseh ni bilo mogoče postaviti v medsebojno razmerje, določiti njihovo morebitno povezanost in jih razvrstiti v tako imenovano *stemma codicum* »kodeksno deblo«, ki bi nas pripeljalo do najstarejšega, izvirnega rokopisa. Plinija so prebirali vsi humanisti: Petrarka, Boccaccio, Salutati, Niccolo de Niccoli idr., ki so se začeli zavedati pomanjkljivosti samega besedila *Naravoslovja*; preoddaja tako obsežnega besedila je namreč prinesla veliko tekstualnih napak. Petrarka se je pritoževal nad kodeksom Plinijevega *Naravoslovja*, kupljenim l. 1350 v Mantovi; spraševal se, kaj bi si Cicero, Livij, zlasti pa Plinij mislili ob tako pokvarjenem in barbarskem besedilu (Ullman, 1923; Healy 1999, VIII in 388), zato je začel sam popravljati in izboljševati ter z opombami opremljati besedilo *Naravoslovja*. Bilo je ena prvih latinskih knjig, ki so izšle v natisnjeni obliki (Benetke 1469), vendar je bil tekst nepopoln, ker se je skozi rokopisno zgodovino v besedilo prikradlo veliko napak in popravkov. Veliko je bilo tudi poskusov izboljšav s strani prepisovalcev, ki pa niso imeli zadostnega strokovnega znanja o Pliniju samem in o področjih, s katerimi se ukvarja v svojem delu. Te pomanjkljivosti, ki so se jih učenjaki in izdajatelji zavedali, so bile povod za prve znanstvene razprave o Pliniju. Prvo tovrstno delo je napisal oxfordski učenjak Robert Crichton že l. 1141; v svojem izboru *Defloratio Historiae Naturalis Plinii Secundi* v devetih knjigah je iz *Naravoslovja* izpustil tisto gradivo, ki ga je štel za nebistveno (Healy, 1999, 385). Prvo znanstveno polemiko o tej tematiki je konec 15. stoletja sprožil italijanski zdravnik in humanist Niccolo Leoniceo (1428–1524), ki je Angelu Polizianu (1454–1494, renesančni pesnik in humanist) poslal svojo kritiko Ibn Sinā (Avicenna) in v njej pokritiziral Plinijevo zamenjavo nekaterih imen rastlin. Poliziano je kritiko Avicene sprejel, kritiko Plinija pa zavrnil. Leoniceo je v odgovor na to zavrnitev l. 1492 napisal razpravo *De Plinii et aliorum in medicina erroribus*, v kateri je Plinija obtožil številnih napak in nedoslednosti. Na razpravo je odgovoril Hermolaus Barbarus, ki je v letih 1492–93 napisal razpravo *Castigationes Plinianaе*, v kateri je trdil, da je popravil približno pet tisoč napak v besedilu. Celotna polemika, v katero se je vključilo več učenjakov, je bila objavljena l. 1905 v Ferrari pod naslovom *De Plinii et plurium aliorum medicorum in medicina erroribus*.

Nemški humanist Beatus Rhenanus (1485–1547) je besedilo Plinijevega *Naravoslovja* korigiral za izdajo, ki jo je l. 1525 izdal Erazem Rotterdamski (Castiglioni, 1953). Leta 1601 je izšel prvi prevod *Naravoslovja*; prevedel ga je Philemon Holland. V 16. in 17. stoletju je izšlo še nekaj odmevnih izdaj (Gelenius 1554, Delecampius 1587, Salmasius 1629, Harduinus 1685 idr.). V srednjem veku je *Naravoslovje* kot znanstveni priročnik doživelo svoj vrhunec, preseglo in zasenčilo vse druge antične enciklopedije in si zagotovilo svoje mesto v zgodovini evropske književnosti.<sup>29</sup> Njegova popularnost kot enciklopedije je začela upadati v obdobju razsvetljenstva; k temu je znatno pripomoglo obujeno zanimanje za grštvo in grško književnost v obdobju neohumanizma (Hriberšek, 2005, 17–45). Devetnajsto stoletje je obdobje, ko je Plinij doživel najnižjo točko; pozornost filologov se je – razen redkih izjem – preusmerila na druge pisce. V drugi polovici 19. stoletja so izšle prve odmevnejše znanstvene izdaje: l. 1851 Silligova in 1856 Janova. Leta 1906 je izšla znana Mayhoffova izdaja (ponatis 1967).

Ponovno rehabilitacijo je Plinij doživel l. 1921 z znamenito Dannemannovo monografijo (Dannemann, 1921); Plinijevo *Naravoslovje* je znova postalo predmet zanimanja kot enkratni dokument svojega časa. Druga prelomnica pa so bile mednarodne konference konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let (Como 1979, London 1980), ki so prinesle nov razmah preučevanja Plinija in njegovega opusa. Med temi je treba izpostaviti mednarodni kolokvij v Comu l. 1979, s katerim so zaznamovali 1900-letnico Plinijeve smrti. Plinij, ki je bil v očeh strokovne javnosti dolgo zgolj originalni *vir curiosus* (vedoželjnež) in kompilator informacij (kar ga je vedno postavljalo v drugi razred), je postal pomemben vir za raziskovalce antičnega sveta. Raziskovanje zgodovine znanosti (in umetnosti) namreč še vedno ostaja svojevrstna niša za raziskave, za dokazovanje ali zavračanje trditev antičnih avtorjev. V zadnjih 25 letih se v raziskave aktivno vključuje tudi sodobna znanost, ki skuša eksperimentalno dokazovati ali ovreči ali tehnično verifisirati dognanja in podatke antičnih strokovnih piscev.<sup>30</sup>

29 Za natančnejši oris izdaj od prve tiskane izdaje naprej gl. Gudger, 1924.

30 Zlasti aktivni sta dve instituciji: Royal Institution Centre for the History of Science and Technology in Tübinger Projektgruppe des Arbeitskreises Archäometrie (Sallmann, 1139–1140). Podobno kot Plinij so predmet obravnave tudi Frontin, Vitruvij, Kolumela idr.

## Plinij starejši na Slovenskem

Le redkokateri avtor je v strokovni in prevodni literaturi na Slovenskem tako malo navzoč kot Plinij starejši. Nikoli v šolski zgodovini ni bil del redne lektire; včasih je bil del zasebne lektire, ki so si jo lahko učenci izbrali glede na svoje interese in želje. (Hriberšek, 2005, 107 (op. 181), 116). Edini znanstveno-strokovni prispevek o Pliniju pri nas je v letih 1885 in 1886 v letnem izveščju mariborske gimnazije objavil Gustav Heigl; v njem je predstavil vire za 11. knjigo Plinijevega *Naravoslovja*.<sup>31</sup> Edini odlomek iz Plinija starejšega v slovenskih učbenikih za klasične jezike najdemo v *Latinski čitanki za četrto (in peti) gimnazijski razred* Janka Košana (izšla l. 1912); v drugi del čitanke je prof. Košan skupaj z odlomki iz Flora, Evtropija in Flora vključil tudi odlomek iz Plinijevega *Naravoslovja*, in sicer 35, 79–97 (o Apelu; gl. Hriberšek 2005, 205–206).

## VIRI

BTL – *BTL-2 – Bibliotheca Teubneriana Latina Version 2.0*. München, Leipzig, Turnhout, Strombeek-Bever, 2002.

CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*.

HRR – *Historicorum Romanorum Reliquiae*, ed. H. Peter, Leipzig, 1870–1906.

## LITERATURA

Bandinelli, Rome, *the Centre of Power: Roman Art to AD 200*, London, 1970.

Beagon, M., *Roman Nature: The Thought of Pliny the Elder*, Oxford, 1992.

---

31 Heigl, G., Die Quellen des Plinius im XI. Buche seiner Naturgeschichte. Von –. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg 1885, 1–45; 1886, 1–56.

- Bessone, L., Sulla morte di Plinio il Vecchio, *Rivista di studi classici* 17 (1969), str. 166–179.
- Bianchi, E., Teratologia e geografia, *Acme* 34 (1981), str. 227–249.
- Carey, S., *Pliny's Catalogue of Culture*, Oxford, 2003.
- Castiglioni, A., The School of Ferrara and the Controversy on Pliny, v: Underwood, E., *Science, Medicine and History*, Oxford, 1953, I, str. 269–279.
- Chibnall, M., Pliny's Natural History and the Middle Ages, v: Dorey, T., A. (ur.), *Empire and Aftermath: Silver Latin II*, London, 1955, str. 57–78.
- Chilver, G. E. F., *Cisalpine Gaul: Social and Economic History from 49 BC to the Death of Trajan*, Oxford, 1941.
- Citroni Marchetti, S., Filosofia e ideologia nella 'Naturalis historia' di Plinio, v: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt (ANRW). Teil II: Principat, Band 36: Philosophie, Wissenschaften, Technik, 5. Teilband: Philosophie (Einzelne Autoren; Doxographica)*, Berlin–New York, 1992, str. 3249–3306.
- Dannemann, F., *Plinius und seine Naturgeschichte in ihrer Bedeutung für die Gegenwart*, Jena, 1921.
- della Casa, A., Plinio grammatico, v: *Atti del Convegno di Como (1979–) Plinio il Vecchio sotto il profilo storico e letterario*, Como, 1892, str. 109–115.
- Eastwood, B. S., Plinian Astronomy in the Middle Ages and the Renaissance, v: French, R.–Greenaway, F.: *Science in the Early Roman Empire: Pliny the Elder, his Sources and Influence*, London and Sydney, 1986, str. 197–251.
- French, R.–Greenaway, F.: *Science in the Early Roman Empire: Pliny the Elder, his Sources and Influence*, London and Sydney, 1986.
- French, R., Pliny and Renaissance Medicine, v: French, R.–Greenaway, F.: *Science in the Early Roman Empire: Pliny the Elder, his Sources and Influence*, London and Sydney, 1986, str. 252–281.
- French, R., *Ancient Natural History*, London, 1994.
- Grisé, Y., L'Illustre Morte de Pline le Naturaliste, *Revue des Etudes Latines* 58 (1980), str. 338–343.

- Gudger, E. W., Pliny's *Historia Naturalis*. The Most Popular Natural History Ever Published. *Isis* 6/3 (1924), str. 269–281.
- Healy, J. F., *Mining and Metallurgy in the Greek and Roman World*, London, 1978.
- Healy, John, F., The Language and Style of Pliny the Elder, v: *Filologia e Forme Letterarie: Studi offerti a Francesco della Corte*, IV, Urbino, 1988, str. 1–24.
- Healy, John, F., *Pliny The Elder on Science and Technology*, Oxford, 1999.
- Howe, N. P., In Defence of the Encyclopaedic Mode: On Pliny's Preface to the Natural History, *Latomus* 44 (1985), str. 561–576.
- Hriberšek, M., Tacit, *Pogovor o govornikih. Agrikola. Germanija, Latinsko-slovenska izdaja*. Prevod, spremna beseda in opombe, Ljubljana, 2004.
- Hriberšek, M.: *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, Ljubljana, 2005.
- Lammert, F., Die römische Taktik, *Philologus Supplement* 22/23, 1931.
- Murphy, T., *Pliny the Elder's Natural History. The Empire in the Encyclopedia*, Oxford, 2004.
- Müller, J., *Der Stil des aelteren Plinius*, Innsbruck, 1883.
- Norden, E., *Die antike Kunstprosa vom VI. Jahrhundert vor Christ bis in die Zeit der Renaissance*, 2 Bd., Leipzig, 1909.
- Reynolds, J., The Elder Pliny and his Times, v: French, R.–Greenaway, F.: *Science in the Early Roman Empire: Pliny the Elder, his Sources and Influence*, London and Sydney, 1986.
- Sallmann, Klaus, Plinius [1] P. Secundus, C. (der Ältere), v: *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike. Altertum. Band 9 (Or–Poi)*. Herausgegeben von Hubert Cancik und Helmut Schneider, Stuttgart–Weimar, 2000, col. 1135–1141.
- Sigurdsson, H.–Cashdollar, S.–Sparks, S. R. J., The Eruption of Vesuvius in A. D. 79: Reconstruction from Historical and Volcanological Evidence. *American Journal of Archaeology* 86 (1982), str. 39–51.
- Strayer, J. (idr.), *Dictionary of the Middle Ages*, 7. vols., New York, 1992.

Syme, R., Pliny the Procurator, *Harvard Studies in Classical Philology* 73 (1969), str. 201–236.

Syme, R., *The Roman Papers of Sir Ronald Syme*, ed. A. R. Birley, 7 vols., Oxford, 1979–1991.

Ullman, B. L., Petrarch's Favorite Books, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 54 (1923), str. 21–38.

Zirkle, C., The Death of C. Plinius Secundus AD 23–79, *Isis* 58 (1967), str. 553–559.

## PLINY THE ELDER AND HIS *NATURALIS HISTORIA*

**Keywords:** Pliny the Elder, *Naturalis Historia*, ancient literature, Roman literature, medieval literature

### Abstract

Pliny the Elder is a unique phenomenon in the history of the literary transmission of antique texts. He is one of the rare authors whose popularity remained intact after the demise of Antiquity; even more, with his *Naturalis Historia*, which is the most extensive prose work of Roman Antiquity that has been preserved, he influenced views of the world in Late Antiquity and the Middle Ages. Furthermore, until the beginning of Humanism and modern science he was one of the main authorities in the areas he included in his *Naturalis Historia*. He established technical terminology in a number of areas that was preserved until the late Middle Ages and the beginning of the modern era. *Naturalis Historia* brings together two traditions of scholarly and encyclopedic literature: the Greek (Aristotle, Theophrastus, the Hippocratics, Hellenistic writers, etc.) and the Latin (Cato the Elder, Varus, Celsus, Vitruvius, Columella, Agrippa, etc.). It is often based on secondary or tertiary sources and, in some cases, on Pliny's personal findings and experiences.

The work is also linguistically unique, combining the influences of Classical Latin, Silver Latin, and rhetorical elements derived from Pliny's education in rhetoric, as well as the influences of his contemporaries and predecessors that had tackled the same technical areas as Pliny. On the other hand, Pliny enhanced his *Naturalis Historia* with specialized vocabulary (especially in natural science and technical disciplines), Greek words, loanwords from other languages (Spanish, Iberian, Gaulish, German, etc.), paraphrases, a series of neologisms (many of them being *hapax legomena*), and rhetorical and poetic features.

After having exerted great influence in the Middle Ages (on Solinus, Marbod, Symmachus, Ausonius, Macrobius, Martianus Capella, Isidore of Seville, the Venerable Bede, John of Salisbury, William of Conches, Vincent

of Beauvais, Bartholomew of England, Saint Albert the Great, etc.), and the Renaissance and Humanism (on Petrarch, Boccaccio, Salutati, Niccolò de' Niccoli, and others), Pliny experienced a decline during the Enlightenment and neo-Humanism. He was "rehabilitated" in the 20th century, and since the 1970s he has been the subject of intense research as a document of his period and of the knowledge within it.

Because of numerous errors that were the result of its manuscript transmission, the text of *Naturalis Historia* has been a frequent subject of professional polemics (e.g., by Robert of Cricklade, Niccolò Leonicensi, Angelo Poliziano, Ermolao Barbaro, and others). The work has been preserved in an incredibly great number of copies; there are more than 200 manuscript copies, of which 130 are fully preserved. It was one of the first Latin books to be published in printed form (Venice, 1469). In Slovenia his oeuvre is extremely scarce; his works have not yet been translated into Slovenian, and he has never been dealt with by a Slovenian scholar. The only article about his works was published by Gustav Heigl in 1885 and 1886 in the newsletter of the Maribor Classical Gymnasium and, in 1912, a short excerpt on Apelles (*Naturalis Historia* 35, 79–97) was included in Janko Košan's *Latinska čitanka za četrto (in peti) gimnazijski razred* (Latin Textbook for the Fourth (and Fifth) Year of Classical Gymnasium).